

POWSTANIE POLSKIEGO STRONNICTWA LUDOWEGO NA POMORZU ZACHODNIM W 1945 ROKU

Sytuacja w ruchu ludowym w kraju po powstaniu Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej i powrocie Stanisława Mikołajczyka miała wpływ na sytuację w terenie. Również i na Pomorzu Zachodnim w łonie SL uwidoczniły się tendencje rozłamowe. W czerwcu i lipcu 1945 roku zaznaczył się szybki wzrost wpływów zwolenników S. Mikołajczyka. W październiku - listopadzie 1945 roku główni liderzy SL J. Cybiński, S. Błaszczak i E. Kreid rozwijali działalność na rzecz przystąpienia całej organizacji do PSL. Pierwsze próby przekształcenia SL w PSL przez działaczy Zarządu Okręgowego SL nie powiodły się. Zakończyły się zawieszeniem przez NKW SL przewodniczącego J. Cybińskiego w wykonywaniu obowiązków. Zwołana przez członków Prezydium Zarządu Okręgu SL B. Thomasa konferencja z udziałem J. Cybińskiego i J. Wilanowskiego, celem omówienia sytuacji w ruchu ludowym, wykazała, że oprócz J. Cybińskiego było wielu członków SL opowiadających się za przynależnością do PSL¹.

Próby utworzenia PSL podjęto także w niektórych obwodach Pomorza Zachodniego. Najwcześniej, bo pod koniec sierpnia 1945 roku, przystąpiono do tworzenia PSL w Złotowie, który wówczas należał do województwa bydgoskiego. Na teren powiatu złotowskiego został delegowany przez NKW PSL Stanisław Kasperlik, który stanął na czele Komitetu Organizacyjnego PSL². Na początku września 1945 roku utworzono pierwsze koła PSL w miejscowościach: Podróżnej, Chemicach i Łąkiem. 15 września 1945 roku odbył się w Złotowie Zjazd Powiatowy PSL. Na Zjeździe wystąpiono z wnioskiem przekształcenia SL w PSL. Wniosek został przyjęty olbrzymią większością obecnych na zjeździe delegatów kół. Wybrano Zarząd Powiatowy PSL w Złoto-

¹ J. Wojciechowska, *Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim w latach 1945 - 1949*, Koszalin 1977, s. 23.

² B. Richert, *Ruch ludowy w powiecie złotowskim 1945 - 1946*, Złotów 1967, s. 43 - 44. Maszynopis przechowywany w Archiwum Zarządu Wojewódzkiego PSL w Koszalinie.

wie, na czele którego stanął Wacław Rosenthal³. Po Zjeździe na stronę PSL zaczęły przechodzić prawie wszystkie koła SL. Powstawały też nowe koła PSL, do których wstępowali nowi członkowie, PSL natrafiało w tym powiecie na podatny grunt. Organizatorami Stronnictwa na terenie powiatu byli na ogół działacze miejscowego pochodzenia, często z przeszłością patriotyczną i doświadczeniem społecznym w środowisku ludności autochtonicznej. Dużą rolę odegrała osoba prezesa PSL Wacława Rosenthala, dobrego organizatora, który z dużym zaangażowaniem przystąpił do budowy silnego Stronnictwa.

Ludność powiatu złotowskiego w sporej swej masie należała i działała w okresie międzywojennym w Związku Polaków w Niemczech. Na nich oparto rozwój PSL. Autochtonom odpowiadał program PSL, podkreślający sprawy gospodarcze i religijne. PSL sprzyjało tu duchowieństwo. Dużym autorytetem cieszył się w tym środowisku S. Mikołajczyk⁴.

Próby utworzenia PSL podjęto również i w innych obwodach Pomorza Zachodniego. Nie zawsze kończyły się one pełnym powodzeniem. Tak było w powiatach: Białogard, Szczecinek, Gryfice, Kameń i w mieście Szczecinie. We wrześniu 1945 roku pojawiły się przesłanki tworzenia PSL w powiecie białogardzkim. Już 16 września 1945 roku na zebraniu członków SL w Połczynie - Zdroju podjęto uchwałę o przystąpieniu całej organizacji miejskiej do PSL. Podjęmowano próby przeciągnięcia na stronę PSL organizacji miejskiej SL w Świdwinie, a także członków Tymczasowego Zarządu Powiatowego SL i koła miejskiego. W Białogardzie PSL uzyskało znaczne wpływy w gromadach: Tychowo i Sadkowo, dotychczas nie objętych jeszcze zorganizowaną działalnością SL⁵. Podjęta we wrześniu, październiku i listopadzie 1945 roku na terenie powiatu kontrakcja lewicowych sił w SL, mająca na celu zapobieżenie rozłamowi w ruchu ludowym i utrzymanie jego jedności na bazie programowej SL, opóźniła tylko organizację PSL w powiecie⁶.

³ Tamże, s. 44 - 46. Wacław Rosenthal posiadał wiele cech osobistych predysponujących go do odegrania wybitnej roli politycznej. Był energiczny, posiadał umiejętności dobrego organizatora, odważny i bezkompromisowy, całkowicie oddany sprawie PSL. Posiadał jeszcze jeden ważki atut w rozgrywkach politycznych. Był synem wybitnego działacza Związku Polaków w Niemczech, długoletniego przedstawiciela ludności polskiej powiatu złotowskiego w Wydziale Powiatowym. Rodzina Rosenthalów była jedną z najbardziej patriotycznie usposobionych rodzin polskich powiatu i doznawała wielu szykan ze strony niemieckiego zaborcy.

⁴ B. Richert, *Ruch ludowy w powiecie złotowskim ...*, s. 44 - 46.

⁵ Archiwum delegatury Urzędu Ochrony Państwa w Szczecinie (dalej cyt. ADUOP w Szczecinie) sygn. 33/IV, tom III, PSL Białogard, s. 101. PUBP w Białogardzie podaje, iż: „(...) jeszcze w maju (1945 r.) gdy powstało na terenie Białogardu SL (głównymi organizatorami byli: Winiarski i Cielecki) nazywali oni to nie SL, a PSL. Już wtedy było napisane na domie partyjnym PSL i legitymacje były z napisem PSL ...”

⁶ K. Dziurski, *Organizowanie się i działalność stronnictw ludowych w powiecie białogard-*

W połowie września 1945 roku pojawili się na terenie powiatu Szczecinek wysłannicy PSL. Jednak nie udało im się zorganizować żadnej komórki ani spośród dotychczas nigdzie nie zaangażowanych partyjnie mieszkańców obwodu, ani też spośród członków SL⁷.

Również w Gryficach we wrześniu 1945 roku znalazła się grupa zwolenników S. Mikołajczyka, którzy opowiadali się za utworzeniem PSL. Obecny na Zjeździe Powiatowym ludowców w Gryficach J. Cybiński wypowiedział się za przekształceniem SL w PSL. Stanowisko Cybińskiego poparli między innymi skarbnik Zarządu Powiatowego SL Wincenty Rączka, były burmistrz miasta Trzebiatowa Edward Na-konieczny oraz naczelnik PUR Jan Paw. Zjazd jednak nie przyjął uchwały o przystąpieniu do PSL⁸.

W październiku 1945 roku z inicjatywą utworzenia PSL na swoim terenie wystąpił Pełnomocnik Rządu RP na Obwód Kamień. Zamiar ten nie powiódł się. Zdaniem wojewody był to wynik braku zwolenników i szerszego oparcia społecznego⁹.

W mieście Szczecinie pierwsze oznaki kryzysu w ruchu ludowym pojawiły się w październiku 1945 roku. Do ZW SL w Szczecinie przesłano raport o rzekomych nadużyciach pieniężnych prezesa SL Moroza, skarbnika Gawendy i innych członków Stronnictwa. Interwencja MUBP w Szczecinie zapobiegła rozłamowi¹⁰.

dzkim (1945 - 1947). W: *Ruch ludowy na Ziemiach Zachodnich i Północnych. W Polsce Ludowej*. Materiały sesji popularno - naukowej przy współudziale komisji historycznych WK ZSL w Gdańsku, Koszalinie, Olszynie, Opolu, Szczecinie, Wrocławiu i Zielonej Górze w dniach 13 - 14 XI 1970 r. Pod red. Z. Hemmerlinga, Warszawa 1972.

⁷ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej cyt. AP w Szczecinie), Urząd Wojewódzki Szczeciński, Wydział Społeczno - polityczny (1945 - 1950)) (dalej cyt. UWS, Wydz. Społ. - Polit. (1945 - 1950), sygn. 65, s. 12. Sprawozdanie sytuacyjne Obwód Szczecin, 1945.

⁸ J. Wojciechowska, *Ruch ludowy*..., s. 53.

⁹ AP w Szczecinie, Komitet Wojewódzki PPR (dalej cyt. KW PPR) w Szczecinie (1945 - 1948), sygn. 34, s. 82. Sprawozdanie Wojewódzkiego Komitetu PPR Pomorza Zachodniego w Koszalinie za okres od 15 X 1945 r. do 15 XI 1945 r.

¹⁰ J. Skoczylas, *Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim w latach 1945 - 1949*, Szczecin 1994, s. 72. Maszynopis przechowywany w Zarządzie Wojewódzkim Polskiego Stronnictwa Ludowego w Szczecinie (dalej cyt. J. Skoczylas, *Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim*...). Szef Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Szczecinie pisał: „(...) Do ZW SL przesłano raport o rzekomych nadużyciach pieniężnych, lecz przeprowadzona przez nas rewizja kasowa obaliła go, w związku z czym przekazaliśmy protokół o anulowaniu wniosku. Po rozpracowaniu agenturalnym dowiedzieliśmy się o nazwiskach osób, które kierowały się robotą destrukcyjną celem rozłożenia SL. Obywateli tych wezwaliśmy do naszego urzędu, gdzie po dłuższej rozmowie podpisali następujące oświadczenie: << składam niniejszym oświadczenie, że nie będę czynił nic, co miałoby jakkolwiek związek z obniżeniem autorytetu, rzucaniem oszczerstw względnie szantażowaniem SL, jak również powstrzymywaniem się od organizowania zebrań mających na celu tworzenie nowych stronnictw, do momentu ich zalegalizowania>>”.

Organizacja PSL dokonywała się na Pomorzu Zachodnim później niż w Polsce Centralnej. Ogniwa PSL wyłaniały się z SL wówczas, gdy PPR wraz z podległym aparatem państwowym była dobrze zorganizowana i zdecydowana do walki o ograniczenie możliwości działania opozycji¹¹.

Pełnomocnik na Okręg Pomorze Zachodnie w latach 1945 - 1946, podpułkownik Leonard Borkowicz w następujący sposób skomentował powstanie PSL na Pomorzu Zachodnim: "(...) teren Pomorza Zachodniego nie był terenem odizolowanym. Wszystkie procesy odbywające się w całym kraju znajdowały odzwierciedlenie także w tym, co się działo na arenie politycznej Pomorza Zachodniego. Naturalnie było to w formach innych, zmienionych dlatego, że wszystkie bez wyjątku siły polityczne były siłami importowanymi. Przecież to nie wyrastało z gleby tej, to nie miało żadnej tradycji (...) to przecież ludzie, którzy dopiero tą historię tworzyli. (...) Nic dziwnego, że (...) powstało także po przyjeździe Mikołajczyka i powstaniu PSL, że powstało ono także na terenie Pomorza Zachodniego. (...) Od pierwszej chwili nie byłem w tej sprawie ani obiektywny, ani nie byłem obojętny. Przyjąłem walkę"¹². Zdecydowanie negatywnie wobec PSL wypowiadał się także sekretarz Komitetu Okręgowego PPR w Szczecinie Tadeusz Rajner. Stanowisko, jakie zajął Rajner na zebraniu sekretarzy powiatowych PPR Pomorza Zachodniego w wymowie swej nie odbiegało od wystąpień I sekretarza KC PPR W. Gomułki. Wizerunek partii Mikołajczyka zaprezentowany przez sekretarza KC PPR w Koszalinie był jednoznacznie negatywny. Sekretarze komitetów powiatowych PPR z terenu Pomorza Zachodniego, uczestniczący w naradzie w dniach 17 - 18 października 1945 roku, usłyszeli z ust swojego przełożonego ocenę partii Mikołajczyka i konieczność podjęcia ze Stronnictwem bezwzględnej walki politycznej. Taką wymowę posiadało stwierdzenie Rajnera przytoczone w poniższym cytacie: "(...) PSL to Stronnictwo opozycyjne, grupujące elementy reakcyjne, szykujące się do zwalczania jedności chłopsko - robotniczej. Zadaniem naszym jest współpraca ścisła, aktywna z SL, niedopuszczenie do powstania kół PSL"¹³.

Bezwzględną walkę z PSL podjęły władze bezpieczeństwa, które nie czyniły z tego tajemnicy Szef Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa w Koszalinie

¹¹ K. Kozłowski, *Pierwsze dziesięć lat władzy politycznej na Pomorzu Zachodnim (1945 - 1955)*. Warszawa - Szczecin 1994, s. 79 (dalej cyt. K. Kozłowski, *Pierwsze dziesięć lat władzy...*).

¹² AP w Szczecinie, *Relacje i wspomnienia*, sygn. 36, s. 23. Kozłowski Kazimierz, Chmielewski Zdzisław, Rozmowa z ppłk. L. Borkowiczem w jego mieszkaniu. Pełnomocnikiem na Okręg Pomorza Zachodniego w latach 1945 - 1946 i potem pierwszym wojewodą zachodniopomorskim (1946 - 1949), 1981.

¹³ Archiwum Akt Nowych (dalej cyt. AAN), KC PPR (1944 - 1948) sygn. 295/IX - 306, 29. Protokół z zebrania sekretarzy powiatowych PPR Województwa szczecińskiego w dn. 17 - 18 X 1945 r.

pisał 19 lutego 1947 roku do Naczelnika Wydziału V-go WUBP w Szczecinie: "(...) Kontrakcja tutejszego Urzędu sprowadzała się do uniemożliwienia pracy kół terenowych w całości i agitacji poszczególnych aktywistów. Równolegle przez wprowadzanie agenty do poszczególnych ogniw (...) paraliżowano szerszą działalność"¹⁴.

Odmienne kształtowały się nastroje społeczne z reguły nie akceptujące poczynań władzy. Na Zjeździe Powiatowym PSL w Koszalinie przyjęto rezolucję, która oddaje stosunek społeczeństwa wobec władz. Czytamy w niej między innymi: "Z radością witamy naszych działaczy politycznych z emigracji i ich wejście do Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej (...) Żądamy (...) rozpisania wyborów i dania przez to narodowi możliwości osobistego zdecydowania o naszej polityce państwowej. Uważamy, że ruch ludowy ma jedną tylko organizację polityczną dla chłopów, a jest nią PSL. Wyrażamy zaufanie dla władz tego Stronnictwa z prezesem Mikołajczykiem na czele i ślubujemy dołożyć wszelkich sił celem utrzymania jedności politycznej ruchu ludowego i zapewnienie przez to należytego wpływu chłopów na współzrządzenie Polską. Żądamy od Rządu i jego ogniw szybkiego uwzględnienia pomocy w odbudowie wsi. Żądamy szybkiego unormowania stosunków bezpieczeństwa na wszystkich odzyskanych ziemiach polskich"¹⁵. O podobnej treści rezolucje podejmowano na zjazdach PSL w innych obwodach Pomorza Zachodniego.

Sytuacja jaka miała miejsce w ruchu ludowym na Pomorzu Zachodnim latem i jesienią 1945 roku zaniepokoiła władze NKW SL, które wysyłały na rozmowy z okręgowym aktywnym SL swego pełnomocnika w osobie Aleksandra Kaczochy - Józefskiego. Ten po przyjeździe do Koszalina (wrzesień 1945 rok) za najważniejszą sprawę uznał "ugruntowanie państwowości polskiej" poprzez współdziałanie wszystkich sił politycznych. Argument ten znalazł zrozumienie u części działaczy SL, w tym J. Cybińskiego¹⁶. Władze zwierzchnie SL nie mając zaufania do poczynań Cybińskiego zawiesiły go w pełnieniu obowiązków prezesa Zarządu Wojewódzkiego SL. Przejściowo udało się powstrzymać proces przechodzenia organizacji SL do PSL. J. Cybiński, po przyjęciu argumentacji A. Kaczochy - Józefskiego, wrócił na stanowisko prezesa. Konferencja koszalińska z udziałem tego działacza na krótko zapobiegła rozbiciu SL w okręgu. W powiatach zaś trwały przygotowania do przejścia organizacji SL do PSL¹⁷.

¹⁴ ADOUP w Szczecinie, sygn. 333/IV, t. V, PSL Koszalin, s. 150. Pismo Szefa PUBP w Koszalinie do Naczelnika Wydziału V WUBP w Szczecinie z 10 II 1947 r.

¹⁵ ADOUP w Szczecinie, sygn. 333/IV, t. V, PSL Koszalin, s. 116. Protokół ze Zjazdu Powiatowego PSL w Koszalinie z 30 XII 1945 r.

¹⁶ K. Kozłowski, *Pierwsze dziesięć lat władzy ...*, s. 80.

¹⁷ Tamże, s. 80.

Groźba rozpadu SL, jak wykazał bieg wydarzeń, była realna na Pomorzu Zachodnim jesienią i zimą 1945 roku, tym większa, że SL przeżywało widoczny kryzys. Mimo to komuniści mieli nadzieję, że nie dojdzie do powstania PSL. Szef WU-BP w Szczecinie na odprawie kierowniczej kadry MBP w dniach 30 listopada - 1 grudnia 1945 roku w Warszawie, wypowiadając się na temat stanu organizacyjnego partii w okręgu powiedział, że "SL stoi najsłabiej organizacyjnie"¹⁸.

Według meldunku WUBP przesłanym do V Departamentu MBP twórcami zachodniopomorskiej organizacji PSL mieli być przysłani z NKW - Mieczysław Głowania i Józef Soroka. Dużą rolę przypisywano miejscowym działaczom SL - Janowi Cybińskiemu, Stefanowi Zarembie i Eugeniuszowi Kreid. Ci działacze, zdaniem UB, mieli poprzez odpowiednią edukację w powiatach doprowadzić w grudniu 1945 roku do rozłamu. Nieco później do grona głównych organizatorów PSL na Pomorzu Zachodnim dołączył przesłany przez NKW PSL Edward Błaszczak. Z przysłanych przez NKW PSL działaczy czołową rolę odegrali Błaszczak i Głowania. Soroka po kilku tygodniach został odwołany do Warszawy¹⁹.

Ważne znaczenie dla ukierunkowania działalności ruchu ludowego na Pomorzu Zachodnim miała zorganizowana dnia 6 listopada 1945 roku konferencja działaczy ludowych w Koszalinie. Na tej konferencji uzgodniono, że najważniejszym zadaniem stojącym przed SL jest umacnianie polskości na tych terenach. Stwierdzono, że wszelkie zakusy mające na celu rozbięcie ruchu ludowego godziły nie tylko w interesy samego ruchu ludowego, ale przede wszystkim w interesy całego kraju. Ponadto napisano w rezolucji: "(...) W celu ostatecznej likwidacji wszelkich nieporozumień wzajemnych i pełnej konsolidacji i zespolenia ruchu ludowego, należy w jak najkrótszym terminie (najdalej do trzech miesięcy) zwołać ogólnopolski kongres wszystkich działaczy ludowych, który ostatecznie opracuje zasady ideowo-polityczne i program ruchu ludowego, przy czym platformą zespolenia demokratycznego ruchu ludowego w Polsce winno być Stronnictwo Ludowe."²⁰ Nakreślone zadania ruchu ludowego w rezolucji nie różnią się od publikowanych w dokumentach PSL. Warto zwrócić uwagę na akcent położony na potrzebę jedności w ruchu ludowym w sytuacji, kiedy rozbięcie w ruchu ludowym na Pomorzu Zachodnim stało się faktem. Wspomnianą rezolucję podpisał w imieniu władz naczelnych Stronni-

¹⁸ Aparat Bezpieczeństwa w latach 1944 - 1956, cz. I 1945 - 1950. Oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1944, s. 30 - 31.

¹⁹ K. Kozłowski, *Pierwsze dziesięć lat władzy...*, s. 80.

²⁰ 18 listopada 1945 r., Koszalin, Komunikat SL na Okręg Pomorze Zachodnie, w: *Źródła do dziejów Ziemi Koszalińskiej w latach 1945 - 1950*. Wybór i opracowanie Z. Głowacki i H. Rybicki. Koszalin 1976, s. 145 - 146.

ctwa Aleksander Kaczocha - Józefski, zaś w imieniu działaczy ludowych Okręgu Pomorza Zachodniego: Jan Cybiński, Stefan Zaremba i Bronisław Thomas²¹.

Budowa struktury organizacyjnej Polskiego Stronnictwa Ludowego na Pomorzu Zachodnim odbywała się równolegle na szczeblu okręgu, obwodów i kół. Sam proces miał charakter spontaniczny i żywiołowy. Etap organizacji Stronnictwa w Okręgu zamknął Zjazd Wojewódzki PSL, który odbył się w Koszalinie 12 grudnia 1945 roku. Poprzedziła go aktywna praca zwolenników Mikołajczyka, którzy odwiedzali zarządy powiatowe agitując za przystąpieniem do PSL. Aktywnością wyróżniał się Jan Cybiński²².

Zjazd miał niezwykle burzliwy przebieg. Byli obecni przedstawiciele NKW PSL: Soroka, Kozłowski i Głowania oraz delegaci z następujących powiatów: Białogard, Chojna, Choszczno, Gryfice, Gryfino, Kołobrzeg, Koszalin, Łobez, Nowogard, Myślibórz, Stargard, Szczecin i Wałcz. Zabrakło na Zjeździe delegatów z powiatów: Drawsko, Kamień i Szczecinek. Konferencji przewodniczył wicewojewoda Bronisław Thomas²³.

Na Zjeździe podjęto uchwałę, w której stwierdzono, że zaludnienia i zagospodarowania Pomorza Zachodniego nie można przeprowadzić bez udziału chłopstwa, stanowiącego najliczniejszy odłam społeczeństwa polskiego. Ponadto podkreślano, że warunkiem wykonania tych zadań jest zorganizowany i jednolity ruch chłopski. Za przywódców ruchu ludowego uznano jedynie tych, "których obdarzył swoim zaufaniem" Wincenty Witos. Udzielono poparcia dotychczasowemu Prezydium Zarządu Okręgowego SL, jednak oświadczone, że wobec jawnego łamania wszelkich przyrzeczeń ze strony przedstawicieli NKW SL w sprawie likwidowania rozłamu "(...) wszelkie dalsze pertraktacje chybiamy celu." W zakończeniu uchwały uczestnicy Zjazdu postanowili: a) wystąpić natychmiast ze Stronnictwa Ludowego, b) zgłosić natychmiastowy akces do PSL i w ten sposób przyczynić się do ostatecznego scementowania sił ludowych, c) o powyższym postanowieniu powiadomić zarówno władze Stronnictwa Ludowego, jak również Polskie Stronnictwo Ludowe²⁴. Za przyjęciem

²¹ Tamże.

²² W.S. Bruger, *Ruch ludowy* ..., s. 23 - 24.

²³ Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego (dalej cyt. AZHRL) w Warszawie, PSL (1945 - 1949), sygn. 168. Ocena działalności politycznej PSL przez władze bezpieczeństwa; raporty informacyjne, doniesienia, wykazy imienne członków (1945 - 1947), s. 1. Raport specjalny w związku z powstaniem PSL na Pomorzu Zachodnim (brak daty).

²⁴ AP w Szczecinie, UWS, Wyd. Społ. - Polit. (1945 - 1950), sygn. 111. Działalność SL na terenie Województwa Szczecińskiego 1945 r., s. 2. Rezolucja Konferencji Zarządu Okręgowego SL, przedstawicieli Zarządów Powiatowych SL jak również działaczy ludowych z Pomorza Zachodniego, odbyta w dniu 12 XII 1945 r. w Koszalinie.

uchwały głosowała zdecydowana większość obecnych, przeciwko wypowiedział się czterech członków Wojewódzkiego Zarządu SL: Paul, Wilanowski, Łopacińska i Wieczorkowa.

Na Zjeździe wybrano Tymczasowy Zarząd Wojewódzki PSL w następującym składzie: prezes - Jan Cybiński, I wiceprezes - Stefan Zaremba, II wiceprezes - Eugeniusz Kreid, sekretarz - Edward Błaszczak, skarbnik - Feliks Wielgosz, członek Prezydium - Bronisław Thomas, członkowie Zarządu: Antoni Fangrat, Stanisław Put, Stanisław Stoczkowski²⁵.

I wiceprezes Zarządu Wojewódzkiego PSL Stefan Zaremba po dwóch dniach zrezygnował ze swej funkcji i przeszedł do Stronnictwa Ludowego²⁶. Na członków ZW PSL spadły represje. Edward Błaszczak został aresztowany przed wyborami do Sejmu, zaś po wyborach wysiedlono ze Szczecina Jana Cybińskiego i Mieczysława Głowanię²⁷. Represje jakie zastosowano wobec kierownictwa PSL na Pomorzu Zachodnim, uznać należy za przejaw wyjątkowej brutalności i postępowania władz komunistycznych, obliczony na zniszczenie niezależnej partii.

Wymowny jest komentarz dotyczący Zjazdu w Koszalinie kierownika WUBP w Szczecinie mjr Kolarza: "(...) Z naszej strony wszystko zostało przedsięwzięte. Mimo sprzeciwu ze strony Cybińskiego i przedstawicieli NKW PSL cały majątek ruchomy i nieruchomy oraz inwentarz, fundusze i wszystko inne muszą zwrócić Stronnictwu Ludowemu (pozostałym członkom Zarządu). To samo zostało przeprowadzone we wszystkich powiatach. Poleciliśmy, jak również sami staramy się na rozwinięcie jak największej sieci agenturalno-informacyjnej w nowych placówkach PSL."²⁸

W prasie ukazały się artykuły krytyczne pod adresem organizatorów Zjazdu. Między innymi w "Dzienniku Ludowym" z dnia 3 stycznia 1946 roku ukazał się artykuł pod znamienym tytułem "Kompromitacja rozbijaczy w Koszalinie"²⁹.

²⁵ AP w Szczecinie, UWS, Wydz. Społ. - Polit. (1945 - 1950), sygn. 111. Działalność SL na terenie Województwa szczecińskiego 1945 r., s. 7. Pismo Tymczasowego Zarządu Okręgowego PSL na Pomorze Zachodnie do Naczelnika Wydziału Społ. - Polit. w Koszalinie z dn. XII 1945 r.

²⁶ W.S.Burger, *Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim 1945 - 1949*. Warszawa 1978 (dalej cyt. W.S. Burger, *Ruch ludowy...*), s. 23 - 24.

²⁷ J. Skoczylas, *Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim...*, s. 113.

²⁸ AZHRL w Warszawie, PSL (1945 - 1950), sygn. 168. Ocena działalności PSL przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne, doniesienia, wykazy imienne członków (1945 - 1947), s. 1. Raport specjalny w związku z powstaniem PSL na Pomorzu Zachodnim Kierownika WUBP mjr Kolarza (brak daty).

²⁹ „Dziennik Ludowy” R. II, Nr 3, 3 I 1946 r., s. 4. Ponadto w tym numerze „Dziennika Ludowego” ukazało się wiele oświadczeń działaczy SL, min. S. Zaręba pisał: „(...) oświadczam, że w

Organizacje PSL w poszczególnych obwodach Pomorza Zachodniego powstały jesienią i zimą 1945 roku i na początku 1946 roku. Stopień zorganizowania partii w tym czasie, w porównaniu z terenami Polski centralnej i południowej, nie przedstawiał się imponująco. Obok Zarządów Powiatowych PSL istniały nieliczne koła terenowe.

W organizacji Polskiego Stronnictwa Ludowego na Pomorzu Zachodnim największe efekty odnotowano w miesiącach jesiennych 1945 roku. W listopadzie i grudniu 1945 roku powstała większość zarządów powiatowych w regionie. W pierwszych dniach listopada 1945 roku powstała organizacja miejska PSL w Polanowie w powiecie sławieńskim. 11 listopada 1945 roku odbył się w Sławnie Zjazd Powiatowy SL, zwołany przez prezesa Zarządu Powiatowego SL Józefa Czarneckiego³⁰. Na Zjazd przybyło 620 osób, z tego 560 członków SL. Pomimo wysłanego zaproszenia na Zjazd nie przyjechał w oznaczonej porze prezes ZWSL z Gdańska, natomiast punktualnie stawił się wysłannik PSL, który w swoim przemówieniu powiedział m.in.: "(...) PSL jest stronnictwem chłopskim, które ma zdecydowaną wolę bronić chłopów i pracować intensywnie z Rządem Jedności Narodowej przy odbudowie Polski.(...) PSL chce współpracować z wszystkimi legalnymi partiami politycznymi i ma też prawo żądać od wszystkich partii współpracy"³¹. Po kilku przemówieniach działacze lokalnych utrzymanych w podobnym tonie, przy pełnej aprobacie wszystkich zebranych, uchwalono przemianowanie SL na PSL i gremialne przejście wszystkich ludowców Ziemi Sławieńskiej do tejże partii. Wybrano Zarząd Powiatowy PSL w składzie: Józef Czarnecki - prezes. (lecz na trzeci dzień po wyborze zrzekł się funkcji i wystąpił z PSL i wstąpił do PPR)³², którego zastąpił Stefan Kondras³³, Bolesław Łączyński - wiceprezes, Marcin Galek - drugi wiceprezes, M. Ćwikła - sekretarz, Błaszczyk - zastępca sekretarza³⁴. Po formalnym przegłosowaniu wszystkich uchwał, kiedy właśnie zbliżał się moment zakoń-

dalszym ciągu stoję na stanowisku SL (...) stwierdzam, że wysłałem pismo do PSL i odbyłem rozmowy o skreślenie mnie z listy członków Tymczasowego Zarządu PSL w Koszalinie".

³⁰ AP w Szczecinie, UWS, Wyd. Społ. - Polit. (1945 - 1950), sygn. 50, s. 17. Sprawozdanie miesięczne Pełnomocnika Rządu RP na Obwód Sławno za okres od 1 XI do 30 XI 1945 r.

³¹ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945 - 1948), sygn. 274. KP PPR Sławno, s. 25. Sprawozdanie KP PPR Sławno za miesiąc listopad 1945 r.

³² AZHRL w Warszawie, PSL (1945 - 1949), sygn. 175, s. 65. Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie) przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne (1945 - 1947).

³³ AZW PSL w Koszalinie, sygn. 56. Ruchlewicz waclaw, *Ruch ludowy na Ziemi Słowieńskiej w latach 1945 - 1949*, s. 11.

³⁴ J. Skoczylas, *Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim* ..., s. 45 - 46.

czenia Zjazdu, przybył z Gdańska prezes ZW SL, który zorientowawszy się co zaszło na sali, unieważnił Zjazd i jego uchwały. Wywołało to żywiołowe protesty zebranych, którzy w takim postępowaniu dopatrywali się łamania statutu i zamachu na prawomocne uchwały Zjazdu. Wybuchło zamieszanie i pełnomocnik Rządu, obecny na Zjeździe, rozwiązał go polecając obecnym rozejść się do domów. Nie cofnęło to decyzji Zjazdu i SL w Sławnie i w powiecie przestało istnieć, ustępując organizacji PSL - owskiej³⁵. Następnego dnia, 12 listopada 1945 roku, Zarząd PSL zawiadomił Urząd Pełnomocnika Rządu RP na Obwód Sławno o rozpoczęciu swej działalności na terenie powiatu. W sprawozdaniu za miesiąc listopad 1945 roku Pełnomocnik Rządu RP na Obwód Sławno napisał: "(...) PSL wykazuje silną aktywność organizacyjną"³⁶.

W listopadzie 1945 roku w Miastku Włodzimierz Młotkowski przekształcił powiatową organizację SL w PSL, tak samo przekształcając koła terenowe³⁷. Ciekawe było stanowisko powiatowych instancji PPR i PPS w Miastku, które pogodziły się w pełni z tym faktem, nie starały się mu zapobiec i uważały za zupełnie normalne zjawisko przekształcenia SL w PSL. Sytuacja taka wynikała ze słabości politycznej wszystkich organizacji w Miastku w 1945 roku³⁸.

W Człuchowie rozbięcie ruchu ludowego dotknęło przede wszystkim aktyw powiatowy i koła miejskie. W kołach wiejskich, jak przykładowo w Sokalu, utrzymało się SL. PSL na szczeblu powiatu powstało 18 listopada 1945 roku w mieście Człuchowie poprzez przejście członków SL do PSL. Wybrano Zarząd Powiatowy PSL w następującym składzie: Zdzisław Pastuszyński - kierownik PUR, Henryk Wińkowski - inspektor samorządowy, Mieczysław Stemplewski - inspektor szkolny³⁹. Osoby te z racji pełnionych funkcji i wykonywanych czynności służbowych, wyjeżdżając do gmin i gromad, prowadziły szeroką propagandę na rzecz PSL. H. Wińkowski wyjeżdżał często do urzędów gminnych, a rezultatem jego działalności politycznej wśród miejscowego społeczeństwa było to, że prawie każdy wójt i sołtys oraz ich pracownicy przeszli do PSL. Z kolei Z. Pastuszyński kierując akcją osiedleńczą miał możliwość

³⁵ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945 - 1948), sygn. 274, KP PPR Sławno, s. 25. Sprawozdanie KP PPR Sławno za miesiąc listopad 1945 r. PSL miało swoją siedzibę w Sławnie przy ul. Chopina.

³⁶ AP w Szczecinie, UWS, Wydz. Społ. - Polit. (1945 - 1950), sygn. 50, s. 23. Sprawozdanie Pełnomocnika Rządu RP na Obwód Sławno za miesiąc listopad 1945 r.

³⁷ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945 - 1948), sygn. 215. KP PPR Miastko, s. 3. Sprawozdanie KP PPR Miastko z dn. 31.I 1946.

³⁸ AZHRL w Warszawie, PSL (1945 - 1949), sygn. 175, s. 77. Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (województwo szczecińskie) przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne (1945 - 1947).

³⁹ J. Skoczylas, *Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim* ..., s. 44.

udzielania określonych zapomóg pieniężnych oraz innych świadczeń rzeczowych. Obsada pracowników PUR w liczbie 25 osób należała w całości do PSL⁴⁰.

W grudniu 1945 roku miało miejsce przekształcenie SL w PSL w powiecie starogardzkim. 11 grudnia 1945 roku odbył się Zjazd, na którym przekształcono SL w PSL i wybrano Zarząd Powiatowy PSL w składzie: prezes - Tadeusz Kowalczyk, I wiceprezes - Józef Kowalski, II wiceprezes - Konstanty Nagórek, sekretarze: Piotr Krawczyń i Paweł Nagórski, członkowie Zarządu: Michał Grodzicki, Stefan Drozd, Franciszek Strzelczyk, Feliks Wiczuk, Jan Rogiewicz⁴¹.

W drugiej połowie listopada 1945 roku działacze powiatowego zarządu SL w Wałczu, na czele z prezesem Stefanem Zarembą, przewodniczącym Janem Orłowskim oraz aktywnymi członkami: Stanisławem Wawrzyniakiem i Władysławą Olewską, przystąpiło do pracy konspiracyjno - organizacyjnej, mającej na celu doprowadzić do rozłamu w SL, w wyniku czego doszło na terenie powiatu do oficjalnego utworzenia PSL. Dnia 15 grudnia 1945 roku nastąpiło zgłoszenie Tymczasowego Zarządu PSL do Referatu Społeczno - Politycznego w Starostwie. Z treści powiadomienia wynikało, że prezesem PSL został Stefan Zaremba, zaś przewodniczącym Jan Orłowski.

30 grudnia 1945 roku odbył się Zjazd Statutowy PSL w Wałczu w Hotelu "Polonia"⁴². Na Zejeździe między innymi odczytano odezwę PSL wyjaśniającą program Stronnictwa oraz powód jego przemianowania (co zastało powitane burzą oklasków). Na prezesa Zarządu Powiatowego PSL wybrano jednogłośnie Stanisława Wawrzyniaka. Ponadto w skład Zarządu weszli: Stanisław Kijowski, Stanisław Kukułka, Wacław Guzowski, Henryk Grzybowski, Władysław Kasprzak, Feliks Lagwa, Ludwik Obidowski, Jan Czebiński, Andrzej Pieczynski, Jan Podlewski, Bolesław Trzeciak, Czesław Synopraki, Władysław Olewska, Józef Rachwał, Mieczysław Prałat, Stanisław Królak⁴³.

Miejscowy działacz ludowy Bronisław Kuzański zauważył, iż: "(...) gmina Trzebin była jedyną w powiecie wałeckim, gdzie nie było ani jednego koła PSL i żaden z jej mieszkańców nie był członkiem tej organizacji. Chociaż na terenie gminy wielokrotnie zapuszczali się przedstawiciele PSL - dwukrotnie nawet z

⁴⁰ J. Wojciechowska, *Ruch ludowy* ..., s. 71.

⁴¹ J. Skoczylas, *Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim* ..., s. 46. Lokal Zarządu Powiatowego PSL mieścił się w Starogardzie Szczecińskim przy ul. Krasieńskiego 22. J. Wojciechowska podaje inną datę powstania PSL w Starogardzie Szczecińskim - 27 grudnia 1945 roku.

⁴² ADUOP w Szczecinie, sygn. 333/IV, tom IX. PSL Wałcz, s. 88. Protokół z Pierwszego Zjazdu Powiatowego PSL w dn. 30 XII 1945 r. w Wałczu.

⁴³ AP w Szczecinie, UWS, Wyd. Społ. - Polit. (1945 - 1950), sygn. 112, s. 59 - 60. Protokół z Pierwszego Zjazdu Powiatowego PSL w dn. 30 XII 1945 r. w Wałczu.

samej Warszawy, (...) jednak ani indywidualne rozmowy z chłopami, ani też zebrania (...) nie doprowadziły do utworzenia PSL w tej gminie"⁴⁴.

W powiecie białogardzkim szczególną aktywność w tworzeniu PSL wykazali: Michał Winiarski - referent kultury, Stanisław Murawski, Andrzej Radoński - komisarz ziemski, Janusz Cielecki - agronom powiatowy, Michał Bochrzański, Płowiecka⁴⁵. "(...) Janusz Cielecki i Andrzej Radoński jeździli autem Urzędu Ziemskiego i organizowali PSL w powiecie"⁴⁶. Zarząd Powiatowy PSL w Białogardzie powstał 16 grudnia 1945 roku w następującym składzie: prezes - Stanisław Murawski z Redlina, wiceprezes - Józef Wrzecionkowski z Tychowa, wiceprezes - Bolesław Kaczmarek ze Świdwina, sekretarz - Jan Cielecki, skarbnik - J. Ternes, przewodniczący Komisji Rewizyjnej - kapitan WP Maksym Głowiński⁴⁷.

Dnia 3 stycznia 1946 roku odbył się w Białogardzie w sali Domu Kultury przy ul. Roli Żymierskiego pierwszy Zjazd Powiatowy PSL. Przybyło 70 członków PSL oraz przedstawiciele innych partii. Wybrano Zarząd Powiatowy PSL w składzie: prezes - Murawski, zastępca - dr Winiarski, ponadto jeszcze 10 osób, między innymi: Radoński, Cielecki, Głowiński, Sikorski, Wydrzyński. Ustalono, iż na Kongres PSL do Warszawy pojadą: dr Winiarski i Murawski⁴⁸.

Na terenie powiatu Myślibórz PSL zostało zorganizowane w trzeciej dekadzie grudnia 1945 roku. Władze bezpieczeństwa pisały: "(...) PSL zostało zorganizowane w Barlinku przez ob. Jana Pieńkowskiego, leśniczego w KarSKU⁴⁹. Natomiast w sprawozdaniu z inspekcji powiatowej z powiatu Myślibórz przez inspektora Zygmunta Miłkosa z 29 grudnia 1945 roku czytamy: "(...) PSL rozwinęło się prawie całkowicie na terenie powiatu Myśliborza. Już zorganizowało 11 kół wiejskich"⁵⁰.

⁴⁴ Bronisław Kuzański, Tak tworzyliśmy naszą historię ziem Pomorza Zachodniego. Wspomnienia z lat 1945 - 1957, s. 13 - 14. Maszynopis przechowywany w AZW PSL w Szczecinie, sygn. 56.

⁴⁵ AZHRL w Warszawie, PSL (1945 - 1949), sygn. 175, s. 62. Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie) przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne (1945 - 1947).

⁴⁶ ADUOP w Szczecinie, sygn. 336/IV, tom III, PSL Białogard, s. 101.

⁴⁷ J. Skoczylas, Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim ..., s. 43.

⁴⁸ ADUOP w Szczecinie, sygn. 336/IV, tom III, PSL Białogard, s. 160 - 161. Meldunek specjalny ze Zjazdu Powiatowego PSL Białogard z dn. 5 I 1946 r. do kierownika WUBP w Koszalinie.

⁴⁹ AZHRL w Warszawie, PSL (1945 - 1949), sygn. 175, s. 67. Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie) przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne (1945 - 1947).

⁵⁰ AZHRL w Warszawie, SL (1944 - 1949), sygn. 356, s. 9. Sprawozdanie z inspekcji powiatowej z powiatu Myślibórz przez instruktora Miłkosa Zygmunta z dn. 28 XII 1945 r.

W powiecie Kamień głównymi inicjatorami przekształcenia SL w PSL byli: inspektor szkolny Józef Bochniak i Józef Jasiński ówczesny starosta tegoż powiatu, "(...) którzy wykorzystując swoje stanowisko służbowe jeździli w teren i jedno po drugim koło SL przeciągali do PSL"⁵¹. Na zebraniu Tymczasowego Komitetu Organizacyjnego SL w Kamieniu w dniu 28 grudnia 1945 roku uchwalono jednogłośnie wystąpienie z SL i przystąpienie do organizowania PSL Został zorganizowany Komitet Organizacyjny PSL w składzie: prezes - Szczepan Piwowarczyk, wiceprezes Stefan Kobel, sekretarz - Józef Bochniak, skarbnik - Stanisław Okoń, członek Zarządu - Ludwik Kapelewski⁵². Zarząd PSL zaznaczył na Zebraniu Komisji Międzypartyjnej, że nie zmienia swego programu ideowego, a tylko szyld - celem przyciągnięcia mas chłopskich⁵³.

W końcu grudnia 1945 roku utworzony został Komitet Organizacyjny PSL w Łobezie. W składzie Komitetu znaleźli się: przewodniczący - inżynier Jerzy Jędrzejczak (administrator majątku), sekretarz - Edward Wronkowski (urzędnik), członkowie: Tadeusz Kozłowski (prawnik), Antoni Zastrożny (agronom), Józef Szajner (burmistrz m. Płoty), Romuald Lubowicki (rolnik), Jan Wójcikowski (wójt gminy Zimmerhausen), Jan Klaczyński (wiceburmistrz m. Płoty), Jan Kisiel (urzędnik)⁵⁴. PSL posiadało swoją siedzibę w Łobezie przy ul. Kilińskiego 8⁵⁵.

W powiecie koszalińskim organizowaniem PSL zajęli się następujący działacze ludowi: Tadeusz Tomaszewski, Piotr Urbanek, Szymon Nowak, Jan Harasim, Tadeusz Pauliński, Jan Witek, Władysław Kolbus, Władysław Leśniak, Kazimierz Wilk, Józef Hajduk, Hesko Fryderyk, Roman Stefański⁵⁶.

Dnia 30 grudnia 1945 roku odbył się w Koszalinie, w lokalu PSL przy ul. Armii Czerwonej 24, Zjazd Powiatowy PSL. Obecni byli członkowie Zarządów 22 kół gminnych m. Koszalina oraz delegaci tych kół w liczbie 51 osób. Zebrani jednogłośnie wybrali na prezesa Powiatowego Zarządu PSL Antonie-

⁵¹ AZHRL w Warszawie, PSL (1945 - 1949), sygn. 175, s. 66. Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie) przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne (1945 - 1947).

⁵² AP w Szczecinie, UWS, Wydz. Społ. - Polit. (1945 - 1950), sygn. 112, s. 52. Pismo pełnomocnika Rządu RP na Obwód Kamień do Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Pomorze Zachodnie z dn. 20 I 1946 r.

⁵³ AP w Szczecinie, UWS, Wydz. Społ. - Polit. (1945 - 1950), sygn. 112, s. 49. Pismo Obwodowego Urzędu Inf. i Prop. w Kamieniu z dn. 16 I 1946 r.

⁵⁴ AP w Szczecinie, UWS, Wydz. Społ. Polit. (1945 - 1950), sygn. 112, s. 25. Pismo Pełnomocnika Rządu RP na Obwód Ławiczka w Łobezie z dn. 21 II 1946 r.

⁵⁵ J. Skoczylas, *Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim* ..., s. 53.

⁵⁶ ADUOP w Szczecinie, sygn. 333/IV, tom V. PSL Koszalin, s. 100. Pismo PUBP w Koszalinie do WUBP w Szczecinie z dn. 19 III 1946 r.

go Fangrata. Wiceprezesami zostali: Lesiak i Kamiński, sekretarzem - Sulistrowski, a skarbnikiem Perz⁵⁷. Ponadto do Zarządu weszli: Edward Szulc, Feliks Wielgosz, Antoni Grzyb, Władysław Iwaniak, Stefan Sobański, Władysław Zbrożek, Franciszek Hejnicki, Stefania Lesiakowa, Józef Walkowiak, Wiciński, Józef Zięba. Do Sądu Partyjnego: Tadeusz Garstka, Władysław Lechowski, Tadeusz Rauliński, Stefan Chojnacki, Zygmunt Błaszczyk. Do Komisji Rewizyjnej: Marian Cieślak, Wanda Zębrowska, Edmund Górski, Władysław Kulczycki i Stefan Kokosinski. Jako delegaci na Zjazd Wojewódzki PSL, oprócz członków Zarządu zostali wybrani: Tadeusz Garstka, Józef Prawda i Marian Cieślak. Na Kongres PSL wydelegowano: Antoniego Fangrata i Władysława Lesiaka⁵⁸.

Właściwe nasilenie działalności grup operacyjnych PSL w powiecie szczecińskim przejawiało się z całą siłą dopiero w grudniu 1945 roku i w styczniu 1946 roku. W początkowym okresie zarówno program PSL jak również formy działalności oraz przede wszystkim ludzie wchodzący w skład grup organizacyjnych cieszyły się dużą sympatią i powodzeniem w terenie. Wykorzystując antagonizmy polsko - radzieckie, przywiązanie repatriantów do rodzinnych ziem zabużańskich i autorytet Mikołajczyka, grupy te zdołały powołać na terenie wiele kół PSL, poza gminami Grzmiąca i Krosino, gdzie PSL nie zostało w ogóle zorganizowane. Do kół PSL zgłaszali swój akces nie tylko ludzie bezpartyjni, ale w większości byli członkowie SL, a nawet członkowie PPR. Wiele kół SL przechodziło do PSL - jak przykładowo w Mosinie. W niektórych miejscowościach istniejące koła SL rozpadały się na dwie odrębne organizacje polityczne i rozpoczynały działalność jako koła SL i PSL. Do takich należało koło w Parsęku, w którym na 42 członków 20 przeszło do PSL z kierownikiem szkoły Łukasikiem na czele. W wielu wsiach na zebraniach organizacyjnych wszyscy obecni przechodzili do PSL, np. w Sikorach koło Czaplinka. Natomiast takie miejscowości jak: Barwice, Grzmiąca, Kluczewo, Okonek, opowiadały się w całości za SL⁵⁹.

Na początku stycznia 1946 roku odbył się Powiatowy Zjazd Organizacyjny PSL w Szczecinku. W Zjeździe uczestniczyli oraz zabierali głos przedstawiciele Zarządu Powiatowego SL w Szczecinku - Jerzy Opel i Stanisław Jędrzejowski. W swoich wystąpieniach bronili linii politycznej SL i przekonywali o ko-

⁵⁷ AZHRL w Warszawie, PSL (1945 - 1949), sygn. 175. Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (woj. szczeciński) przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne (1945 - 1947), s. 32.

⁵⁸ ADUOP w Szczecinie, sygn. 333/IV. Tom, PSL Koszalin, s. 116. Protokół ze Zjazdu Powiatowego PSL w Koszalinie odbytego dn. 30 XII 1945 r.

⁵⁹ AQZW PSL w Koszalinie,teczka Nr 1. Akta dotyczące PSL oraz protokół obrazujący rozbieżności ruchu ludowego 1946 - 1948.

nieczności jedności ruchu ludowego pod egidą SL. Ich wystąpienia były przezywane wrogimi dla SL okrzykami z sali. W imieniu organizacji powiatowej "Wici" głos zabierał Stanisław Kieloch.

Zjazd powołał Tymczasowy Zarząd Powiatowy PSL w następującym składzie: prezes - Józef Kruszyński (rolnik z Parsecka), sekretarz - Józef Piasecki (rolnik z Mosina), członek - Bolesław Lewański. Lokal organizacyjny PSL mieścił się w Szczecinku przy ul. Bohaterów Warszawy 69. Sprawy kancelaryjno - administracyjne jako etatowy pracownik Komitetu Powiatowego prowadził Julian Hodoruk⁶⁰.

W końcu grudnia 1945 roku powstały władze powiatowe PSL w powiecie kołobrzeskim. Pierwsze zebranie organizacyjne PSL odbyło się w Karlinie 2 grudnia 1945 roku, zaś Zjazd Powiatowy miał miejsce 30 grudnia 1945 roku. Wybrano Zarząd Powiatowy PSL w następującym składzie: prezes - Czesław Białas (wójt gminy Rabuń), I wiceprezes - Kazimierz Fischer (rolnik), II wiceprezes Tadeusz Czaplicki (rolnik), sekretarz - Stanisława Pietrzak (urzędniczka), skarbnik - Edmund Górecki (agronom)⁶¹, ponadto 6 członków: Stanisław Otto (rolnik), Dariusz Goździk (buchalter), Henryk Starczewski (rolnik), Bolesław Szostak (rolnik), Mieczysław Kasperkiewicz (rolnik), Wacław Demierski (kierownik gorzelni)⁶².

W największym mieście regionu Szczecinie organizacja PSL powstała dopiero na początku stycznia 1946 roku. Jednym z organizatorów PSL w Szczecinie był Alfons Karczmarek, czołowy działacz WK PSL w tym mieście do czasu aresztowania. Zorganizował on 2 stycznia 1946 roku zebranie organizacyjne w swoim mieszkaniu. W zebraniu uczestniczył informator Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, który przekazał swoim przełożonym meldunek informujący o składzie Zarządu i wypowiedziach uczestników zebrania. Prezesem Tymczasowego Zarządu Miejskiego PSL w Szczecinie był Alfons Karczmarek, a sekretarzem Irena Munk, zatrudniona w Wydziale Apropowizacji i Handlu Urzędu Miejskiego. W składzie szczecińskiej organizacji znalazła się grupa pracowników Urzędu Miejskiego w Szczecinie⁶³. Ubowcy postarali się by

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ H. Dzendzel, Próba zarysu monografii historii ruchu ludowego powiatu kołobrzeskiego. Cz. I. Lata 1945 - 1949, s. 84. Maszynopis przechowywany w AZW PSL w Koszalinie.

⁶² AP w Szczecinie, UWS, Wyd. Społ. - Poilt. (1945 - 1950), sygn. 112, s. 277. Powiat kołobrzeg - wykaz członków Zarządu Powiatowego PSL na powiat Kołobrzeg (1946).

⁶³ AP w Szczecinie, UWS, Wyd. Społ. - Polit. (1945 - 1950), sygn. 59, s. 40. Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc grudzień 1945 r. i 1946 r. Urzędu pełnomocnika Rządu na Okręg Pomorza Zachodniego.

mieć w tej organizacji od samego początku swojego agenta⁶⁴.

Na skutek interwencji władz bezpieczeństwa przez dłuższy czas nie dopuszczano do zorganizowania PSL w powiecie bytowskim. Sprawozdania z powiatu bytowskiego wskazują na próbę tworzenia tego Stronnictwa na jesień 1945 roku⁶⁵. Prezes Powiatowy SL Gutkowski, przygotowujący przejście SL w PSL został aresztowany, co opóźniło powstanie partii w powiecie⁶⁶. Dopiero 8 lutego 1946 roku powstał Komitet Organizacyjny PSL, którego sekretariat mieścił się w Bytowie przy ul. Długiej 54 w lokalu Powiatowego Cechu Rzemiosł⁶⁷.

W powiecie Gryfice pierwsze próby tworzenia PSL przypadały na koniec 1945 roku⁶⁸. 13 stycznia 1946 roku odbył się w Zagórzcu I Zjazd Powiatowy PSL, który wybrał Zarząd Powiatowy PSL w następującym składzie: przewodniczący - Paw (kierownik PUR-u), skarbnik - Wincenty Rączka, sekretarz - Maziarz⁶⁹.

O sytuacji w ruchu ludowym w powiecie Dębno tak pisały władze bezpieczeństwa: "(...) Do grudnia 1945 roku istniało na terenie powiatu Chojńskiego SL, które dzięki staraniom ówczesnego starosty ob. Ignacego Kaczmarka oraz komisarza ziemskiego ob. Andrzejewskiego przekształciło się na PSL, tak, że wszyscy członkowie SL przeszli automatycznie na członków PSL. Ludność nie zwracała na to najmniejszej uwagi, ponieważ uważała, że SL a PSL to jedna a ta sama organizacja. Dzięki staraniom wyżej wymienionych obywateli pierwsze zebranie organizacyjne PSL odbyło się w grudniu 1945 roku w gmachu Urzędu Ziemskiego w Dębnie przy obecności 35 osób; z powodu nieprzybycia delegatów z poszczególnych kół założonych w terenie powiatu nie odbył się, jak to był przewidziany, wybór Zarządu Powiatowego PSL. Na zebraniu tym był obecny delegat NKW PSL z Warszawy ob. Głowania"⁷⁰.

⁶⁴ K. Kozłowski, Pierwsze dziesięć lat władzy ..., s. 84.

⁶⁵ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945 - 1948), sygn. 59. KP PPR Bytów, s. 14. Sprawozdanie KP PPR w Bytowie za miesiąc październik 1945.

⁶⁶ AZHRL w Warszawie, SL (1944 - 1949), sygn. 347. s. 10. Sprawozdanie z działalności Zarządu Powiatowego SL w Bytowie za okres od 27 III do 15 IX 1946 r.

⁶⁷ J. Paluchowski, Ruch ludowy w powiecie bytowskim w latach 1945 - 1949, s. 62 - 63. Maszynopis przechowywany w AZW PSL w Koszalinie, sygn. 56.

⁶⁸ AZHRL w Warszawie, PSL (1945 - 1949), sygn. 175, s. 71. Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (województwo szczecińskie), raporty informacyjne (1945 - 1947).

⁶⁹ AP w Szczecinie, UWS, Wydz. Społ. - Polit. (1945 - 1950), sygn. 112, s. 315. Pismo Urzędu Pełnomocnika Rządu RP w Zagórzcu do Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Pomorze Zachodnie z dn. 5 IV 1946 r.

⁷⁰ AZHRL w Warszawie, PSL (1945 - 1949), sygn. 175, s. 61. Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie) przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne (1945 - 1947)

13 stycznia 1946 roku odbył się Zjazd Powiatowy PSL w miejscowości Moryń. W skład Zarządu Powiatowego PSL weszli: prezes - Kazimierz Andrzejewski (komisarz ziemski) wiceprezes - Ignacy Kaczmarek (Pełnomocnik), wiceprezes - Józef Kierul (wójt), skarbnik - Bernard Liguziński, sekretarz - Antoni Kubiczek (zastępca komisarza ziemskiego), zastępcy: Jarosław Pilniak, Mieczysław Sandurski, Mieczysław Abramczyk; Komisja Rewizyjna: przewodniczący - Markiewicz, członkowie: Józef Drochomirecki, S. Obarzanowski, Ignacy Rychała, Mieczysław Duda; Sąd Partyjny: Leon Kupczański, członkowie: Marian Wojnarowski, Roman Kucharski, Józef Kuberka i Jan Borowski⁷¹.

W powiecie Słupsk Sekretarz Powiatowy PPR w swym sprawozdaniu za miesiąc grudzień 1945 roku tak ocenił sytuację: "(...) PSL na naszym terenie nie istnieje. Przyjechali przedstawiciele PSL na zebranie członków SL i starali się o przemianowanie SL na PSL. Na to zebranie wydelegowano 8 najlepszych aktywistów PPR i zamierzenia PSL - ów nie udały się. Do tej pory organizacja PSL nie istnieje. Natomiast daje się odczuć wśród niektórych członków SL pewne tendencje w kierunku PSL - owskim"⁷².

Oficjalnie PSL w powiecie Słupsk rozpoczęło działalność dnia 3 stycznia 1946 roku. Założycielem PSL był ob. Parwicz, który jednak został z PSL usunięty, a stanowisko jego jako prezesa objął Edward Szczur⁷³. Siedziba PSL mieściła się w Słupsku przy ul. Popławskiego 5⁷⁴.

W powiecie Świnoujście "(...) PSL zawiązało się z początkiem stycznia 1946 roku"⁷⁵. Wybrano Zarząd Powiatowy PSL w następującym składzie: prezes - W. Siedmieczewski, wiceprezes - M. Gachnowski, sekretarz - Marian Wojtasik, skarbnik - A. Męczyński⁷⁶. Według KP PPR w Świnoujściu: "(...) Zarząd wybrano, jednakowoż prezes wybrany po dwóch tygodniach podziękował i w ogóle z PSL wystąpił. Zastępca urzęduje dalej i mają około 25 członków nie

⁷¹ AP w Szczecinie, UWS Wydz. Społ. - Polit. (1945 - 1950), sygn. 112, s. 283. Pismo Obwodowego Urzędu Inf. I Prop. Chojnice w Dębnie Nowym do Urzędu Inf. I Prop. na Okręg Pomorze Zachodnie w Koszalinie z dn. 16 I 1956 r.

⁷² AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945 - 1948), sygn. 290. KP PPR Słupsk, s. 10. Sprawozdanie Sekretarza Powiatowego PPR w Słupsku za miesiąc grudzień 1945 r.

⁷³ AZHRL w Warszawie, PSL (1945 - 1950), sygn. 175, s. 55. Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie) przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne (1945 - 1947).

⁷⁴ J. Skoczylas, *Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim* ..., s. 46.

⁷⁵ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945 - 1948) sygn. 353, s. 31. Sprawozdanie KP PPR na Obwód Uznam - Wołyń za miesiąc luty 1946 r.

⁷⁶ J. Skoczylas, *Ruch ludowy na Pomorzu Zachodnim* ..., s. 46.

zarejestrowanych"⁷⁷. Władze bezpieczeństwa tak oceniały sytuację: "(...) PSL na terenie powiatu Świnoujście nie istniało nigdy jako Stronnictwo i na terenie całego powiatu liczyło zaledwie kilku sympatyków, którzy jednak nie zdołali nigdy nadać sobie form organizacyjnych. Powodem tego był specyficzny charakter powiatu nadgranicznego; którego tereny najpóźniej przyłączono do Polski, były bardzo słabo zaludnione i to przeważnie przez element niestały"⁷⁸. W powiecie drawskim głównymi organizatorami PSL byli: Tadeusz Janowski (Inspektor samorządowy w Drawsku), Kazimierz Popkowski (kierownik Biura Budowlanego w Starostwie), Zygmunt Nowakowski (referent Aprowizacji i Handlu) i Wawrzyniec Idzikowski (prezes SL).

Według PUBP w Drawsku: "(...) PSL na terenie naszego powiatu zorganizowało się dnia 30 grudnia 1945 roku, gdzie na zebraniu SL wystąpił członek zarządu ob. Idzikowski domagając się przejścia do PSL. Z tego powodu powstał rozłam w SL i większa ilość członków przeszła do PSL"⁷⁹. Natomiast Pełnomocnik Rządu RP na Obwód Drawsko pisał: "(...) W dniu 30 grudnia z ramienia SL odbyło się obwodowe zebranie członków SL, na którym wybrany został Zarząd. Na zebraniu tym członkowie SL zamierzali przemianować SL na PSL; zamiar ten nie został jednak zrealizowany z braku odpowiedniego zezwolenia przez organizatorów zebrania"⁸⁰. Po tych doświadczeniach, "(...) ob. Idzikowski zgłosił się do Pełnomocnika w Drawsku z upoważnieniem z PSL - u w Koszalinie i żądając zezwolenia Pełnomocnika na zebranie PSL - u w dniu 13 stycznia 1946 roku"⁸¹.

Dnia 13 stycznia 1946 roku odbył się w Drawsku, w sali Hotelu "Polonia" Pierwszy Zjazd PSL. Wybrano Zarząd Powiatowy PSL w następującym składzie: prezes - Wawrzyniec Idzikowski (wójt gminy Złocieniec), I wiceprezes - Tadeusz Janowski, II wiceprezes - Aleksander Gul, sekretarz - Maria Trybicka, skarbnik - Bolesław Winiarski, członkowie Zarządu: Jaworski, Olejnik, Kurs, Sobczak, Wolski. Komisja Rewizyjna: przewodniczący - Stanisław Zabłotny,

⁷⁷ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945 - 1948), sygn. 353, s. 31. Sprawozdanie KP PPR na Obwód Uznam - Wołyń za miesiąc luty 1946 r.

⁷⁸ AZHRL w Warszawie, PSL (1945 - 1950), sygn. 175, s. 75. Ocena działalności ZW PSL w Szczecinie (woj. szczecińskie) przez władze bezpieczeństwa, raporty informacyjne (1945 - 1947).

⁷⁹ ADUOP w Szczecinie, sygn. 336/IV, tom I, PSL Drawsko, s. 1. Powiat Drawsko - PSL (brak daty).

⁸⁰ AP w Szczecinie, UWS, Wyd. Społ. - Polit. (1945 - 1950), sygn. 17, s. 32. Sprawozdanie sytuacyjne Pełnomocnika Rządu RP na Obwód Drawsko za miesiąc grudzień 1945 r.

⁸¹ AP w Szczecinie, KW PPR w Szczecinie (1945 - 1948), sygn. 113. KP PPR Drawsko, s. 20. Sprawozdanie KP PPR w Drawsku za miesiąc grudzień 1945 r.

członkowie: Stefan Józwiak, Zofia Rybacka. Na łącznika z Wojewódzkim PSL została wybrana Maria Trybocka. Na Zjazd PSL do Warszawy wydelegowano: Idzikowskiego, Gula, Olejnika, Skopskiego i Grzegorzewskiego⁸². Siedziba Zarządu Powiatowego PSL mieściła się w Drawsku przy ul. Plac Gdański 5⁸³.

Powstanie Polskiego Stronnictwa Ludowego na Pomorzu Zachodnim należy uznać za duży sukces działaczy niezależnych, którzy dostrzegali potrzebę istnienia opozycji w naszym kraju. Warunki, w jakich powstawało Stronnictwo, nie należy do sprzyjających. Organizacji PSL nie sprzyjał brak w pełni zorganizowanego życia polskiego, spora dezorientacja polityczna w społeczeństwie, mała podatność na oddziaływanie partii politycznych, trudności organizacyjne, zły stan bezpieczeństwa. We znaki dawała się działalność władz bezpieczeństwa utrudniających powstawanie ogniw PSL. W tych warunkach proces pozyskiwania zwolenników do działalności opozycyjnej nie należały do łatwych. Tym niemniej i tu PSL zostało zorganizowane, choć na mniejszą skalę niż na tzw. Ziemiach Starych.

Szybkość powstania i stopień zorganizowania Stronnictwa zależał od konkretnych uwarunkowań występujących w powiatach, a te były mniej lub bardziej sprzyjające. Dużo zależało od determinacji postępowania samych działaczy ludowych, wykreowania aktywu partyjnego i akceptacji społecznej. Ale i na pozostałych Ziemiach Zachodnich proces powstania PSL nie przebiegał jednolicie. Proces tworzenia PSL trwał dość długo na terenie województwa gdańskiego i olsztyńskiego⁸⁴. W województwie olsztyńskim pierwsza organizacja powiatowa PSL powstała dopiero w grudniu 1945 roku⁸⁵. O wiele szybciej postępowala organizacja PSL na Dolnym Śląsku⁸⁶ i Pomorzu Zachodnim.

Według danych WUBP w Szczecinie liczbę członków PSL na Pomorzu Zachodnim pod koniec 1945 roku oceniano na około 5 tys. członków. Urząd Bezpieczeństwa Publicznego odnotował uaktywnienie się pracy Zarządu Wojewódzkiego i Zarządów Powiatowych, które przeprowadziły

⁸² ADUOP w Szczecinie, sygn. 336/IV, tom I PSL Drawsko, s. 8. Sprawozdanie ze Zjazdu PSL w Powiecie Drawski w dniu 13 I 1946 r.

⁸³ ADUOP w Szczecinie, sygn. 336/IV, tom I, PSL Drawsko, s. 1. Powiat Drawsko - PSL (brak daty).

⁸⁴ W. Aleksandrowicz, *Ruch ludowy w Województwie Gdańskim w latach 1945 - 1949*. Warszawa 1973, s. 44 - 47.

⁸⁵ B. Łukaszewicz, *PSL na Warmii i Mazurach w latach 1945 - 1947*. Olsztyn 1991, s. 32. (dalej cyt. B. Łukaszewicz, *PSL na Warmii i Mazurach ...*), s. 32.

⁸⁶ M. Ordyłowski, *Walka z opozycją na Dolnym Śląsku w latach 1945 - 1948*. Wrocław 1994, s. 59

zjazdu i wybrały delegatów na Kongres. Zdaniem UB przebieg zjazdów wykazał negatywne nastawienie delegatów wobec władz⁸⁷.

⁸⁷ ADUOP w Szczecinie, sygn. 118/IV, s. 9. Sprawozdanie dekadowe WUBP w Szczecinie za okres od 1. 02. 1946 r. do 10. 02. 1946 r.